
Krešimir PERAČKOVIĆ

OBILJEŽJA
SOCIO-PROFESIONAL-
NE STRUKTURE STA-
NOVNIŠTVA MAKAR-
SKE – RAZVOJNI ILI
REGRESIVNI RESURS?

Socio-demografska obilježja stanovništva nekog područja, bilo da je riječ o mikrorazini, tj. selu ili gradu odnosno općini kao jedinici analize, ili pak makroregiji, gdje je jedinica analize čitava populacija neke države, predstavljaju temeljni i neizostavni okvir svakog ozbiljnog i znanstveno utemeljenog istraživanja i analiza o društvenom i ekonomskom razvoju. Pretraživanjem literature u svim relevantnim domaćim bazama podataka i arhivu znanstvenih radova u području društvenih znanosti pokazalo se da su Makarska i Makarsko primorje nedovoljno istraženi u proteklih 30-ak godina, osim u području turizma (npr. Franić, 2006.; Elaković, Brandolica, 1985.; Ivanković, 1986.), a socio-demografskih analiza gotovo da uopće nema. Štoviše, prevladavaju knjige i članci iz razdoblja prije Drugog svjetskog rata, od kojih bi možda trebalo istaknuti povijesnu monografiju Petra Kaera, *Makarska i Primorje*, iz 1914., pretisak koje je objavljen 1996., kao i zbirku građe Velimira Urlića, *Počeci turizma u Makarskoj i Primorju do 1940.*, u izdanju Gradskog muzeja Makarska prigodom postavljanja izložbe pod tim nazivom, 2008. (Kaer, 1996.; Urlić, 2008.). Osobito je interesantan podatak o bibliografskoj jedinici čak iz 1897., članak Andrije Babića pod naslovom *Makarska: makarsko-primorska općina i njezini ekonomski odnošaji*, što ukazuje da je već u 19. stoljeću bilo znanstvenih radova o Makarskoj. I još možda treba spomenuti djela O. Lahmana: *Prilog proučavanju strukture stanovništva Makarske* iz 1964. kao i *Donje Makarsko primorje: Sociološki profil današnjice* iz 1975., u kojima ponajviše na temelju analize prezimena pokušava rekonstruirati podrijetlo, migracije i društvene pozicije tadašnjih stanovnika. To su dakako vrijedni prilozi za povjesničare i njihove analize, međutim te studije nažalost ne mogu poslužiti kao polazišna osnova za suvremena istraživanja o socio-demografskim značajkama Makarske i Primorja, pa se njihove spoznaje ovdje i neće prikazivati.

Općenito govoreći, u promišljanju razvoja nekog područja poradi kreiranja razvojne strategije, ne bi smjele biti izostavljene analize stanovništva i njihovih obilježja. Međutim, uvidi u javno dostupnu dokumentaciju o strategijama razvoja nekog prostora, bilo u nekim dokumentima različitih ministarstava bilo u prostornim planovima općina i gradova, ukazuju kako prevladavaju utjecaji određenih uskospecijaliziranih ekspertiza, uglavnom iz područja ekonomije, koji razvojne strategije temelje na retorici o, primjerice, *reindustrijalizaciji, elitnom turizmu, stranim investicijama, europskim fondovima* i sl., a bez temeljnih uvida i fundamentalnih istraživanja o stanovništvu kao ključnom čimbeniku razvoja (kao radnoj snazi, kao potrošačkom potencijalu te kao glavnom čimbeniku socio-kulturnoga kapitala). Bez odgovora na pitanje tko su ljudi koji bi taj razvoj trebali ostvariti i jesu li njihova demografska obilježja uopće dostatna za razmišljanja o realnim mogućnostima oživotvorenja tih planova, razvojne strategije ostaju tek predizborne utopije ili popisi želja. Stoga, ovaj je rad jedan od prvih radova koji analizira socio-profesionalnu strukturu stanovništva Makarske i njezine promjene, i to na području današnjega grada odnosno bivše općine Makarska, na temelju popisa stanovništva iz 1971., 1981., 1991. i 2001. (popis iz 2011. još nije obrađen). Indikatori socio-profesionalne strukture korišteni u ovoj analizi jesu: struktura stanovništva prema radnoj aktivnosti, struktura privrednih djelatnosti te obrazovna struktura stanovništva Makarske.

Temeljna *pretpostavka* od koje se polazi u ovoj analizi jest da Makarska sa svojom okolicom nije prolazila kroz procese deagrarizacije i industrijalizacije nakon Drugog svjetskog rata na isti način kao ostatak tadašnje SR Hrvatske, pa tako nije imala ni identične procese deindustrijalizacije i tercijarizacije neposredno prije i nakon osamostaljenja države. S obzirom na specifičan geografski položaj prostora, blizinu većih gradova, Splita i Dubrovnika, te između dalmatinskih otoka i biokovskog zaleđa, Makarska je imala i specifične razvojne oblike u drugoj polovini 20. stoljeća, kada se počinje razvijati turizam kao važnija gospodarska grana, dok industrijalizacije – kao u ostalim gradovima – u većem opsegu nije ni bilo. Drugim riječima, glavna *hipoteza* jest da postoje statistički značajne razlike u promjeni socio-profesionalne strukture stanovnika Makarske u odnosu na populaciju Hrvatske. Polazeći od te pretpostavke, glavni *cilj* ove analize jest utvrditi koje su se promjene u socio-profesionalnoj strukturi stanovništva Makarske dogodile u razdoblju od 1971. do 2011. prema navedenim indikatorima te kako su se kretali statistički podaci navedenih indikatora. Budući da su glavni izvor

podataka popisi stanovništva, koristit će se *metoda* demografske statistike, uz komparativnu analizu sukcesivnih popisa praćenih indikatora u definiranom razdoblju. Prema tome, ovo istraživanje se temelji na statističkim podacima čitave populacije, a važno je napomenuti da u analizu nisu ušli podaci o građanima na privremenom radu u inozemstvu. *Izvori podataka* jesu: popisne knjige i tablogrami svih navedenih popisa stanovništva te statistički godišnjaci, odnosno ljetopisi, a za 2001. tablogrami dostupni i na internetskoj stranici Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske. Analiza promjene svakog indikatora (*radne aktivnosti, privredne djelatnosti i obrazovne strukture*) te interpretacija rezultata bit će prikazana u zasebnim poglavljima, uz komparativnu analizu s podacima za čitavu Hrvatsku. Rezultati te analize doprinijet će odgovoru na pitanje ima li današnja slika socio-profesionalne strukture stanovništva Makarske više razvojna ili regresivna obilježja te kakva joj je daljnja perspektiva.

PROMJENE U STRUKTURI RADNE AKTIVNOSTI STANOVNIŠTVA MAKARSKE

Pojam radne snage odnosno *radno aktivnog stanovništva* podrazumijeva „obavljanje nekog zanimanja radi stjecanja sredstava za život“ (Wertheimer-Baletić, 1999., 410), što znači da je aktivno sudjelovanje u procesu rada odnosno obavljanje određenog zanimanja bitno za utvrđivanje ekonomske aktivnosti. Dakle, aktivno stanovništvo u užem smislu jest zapravo *sadašnje* aktivno stanovništvo, tj. ono koje u razdoblju popisa sudjeluje u procesu rada, te se zato još zove i radna snaga. Ekonomski aktivno stanovništvo čine: 1) sve zaposlene osobe (osobe u radnom odnosu) koje rade puno radno vrijeme, pola radnog dana i više te one koje rade manje od polovine prosječnog radnog dana; 2) sve osobe koje aktivno obavljaju određeno zanimanje, ali nisu u radnom odnosu (aktivni u poljoprivredi, zanatstvu, osobe koje rade za „vlastiti račun“, pomažući članovi obitelji); 3) nezaposlene osobe u određenom razdoblju (koje traže zaposlenje dulje od jednog mjeseca): nezaposleni koji su prije bili zaposleni i osobe koje prvi put traže zaposlenje te 4) osobe koje su prekinule rad zbog ispunjenja vojne obveze ili izdržavanja kazne. Ostale dijelove populacije koji nisu radno aktivni, odnosno neaktivno stanovništvo, dijelimo na osobe s osobnim приходima i uzdržavano stanovništvo.¹ Apsolutni brojevi i postotci koji

---

1 Osobe s osobnim приходima imaju samostalan izvor prihoda, a to su: osobe koje primaju mirovinu (više ne rade), osobe koje primaju socijalnu pomoć, osobe koje se pripremaju za buduće zanimanje a koje se školuju iz stipendije i sl., te ostale ekonomski neovisne osobe koje ne rade

pokazuju radnu aktivnost stanovnika Makarske prema popisnim godinama prikazani su u tablici 1, a promjene u strukturi radne aktivnosti Makarske i Hrvatske na slici su 1.

RADNA AKTIVNOST STANOVNIŠTVA	1971.	%	1981.	%	1991.	%	2001.	%
RADNO AKTIVNO	38,62	39,75	3166	40,52	5230	46,94	6221	45,36
MUŠKARCI	1842	69,17	-	-	2865	54,78	3262	52,44
ŽENE	821	30,83	-	-	2365	45,22	2959	47,56
OSOBE S OSOBNIM PRIHODIMA	12,04	11,82	1025	13,12	1433	12,86	3163	23,06
UZDRŽAVANO STANOVNIŠTVO	49,34	48,43	3623	46,37	4479	40,20	4332	31,58
UKUPNO	6700	100%	7814	100%	11.142	100%	13.716	100%

Tablica 1.
Struktura radne aktivnosti stanovništva Makarske od 1971. do 2001. u apsolutnim brojevima i postocima

Izvor za 1971. godinu: *Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva i stanova 1971. Rezultati za stanovništvo i domaćinstva po naseljima i općinama, Beograd 1972., Tablica 3-5 „Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti i polu i poljoprivredno prema veličini zemljišnog posjeda“, str. 175.*

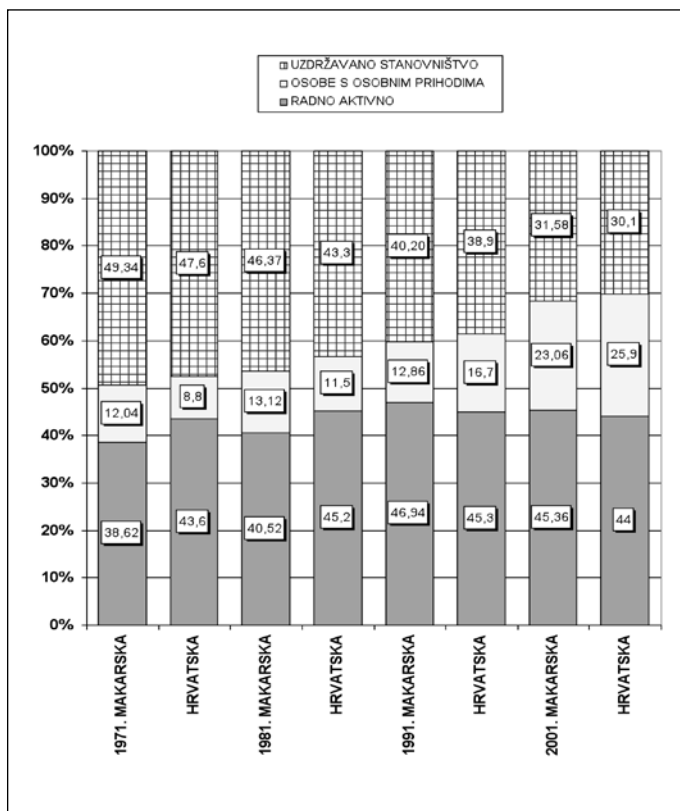
Izvor za 1981.: *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1981. godini, Beograd 1984., Tabela 194, Stalno stanovništvo, stanovništvo u zemlji i osnovni skupovi stanovništva u zemlji po mestu stalnog stanovanja (SFRJ, SR i SAP, Opštine i naselja).*

Izvor za 1991.: *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994., Tablica 1-1-7, „Stanovništvo u zemlji prema aktivnosti i spolu“.*

Izvor za 2001. godinu: *Popis stanovništva 2001., Državni zavod za statistiku, Tablica 1.1.10. „Stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima“.*

U analiziranom razdoblju, prema prikazanoj tablici i slici vidi se da je udio aktivnog stanovništva u strukturi ukupnog stanovništva Makarske postupno rastao od 38,6% 1971. do 1981., kada je bio 40,5%, da bi značajnije porastao na 47% u 1991., a u 2001. se smanjio na 45,3%, dok je na razini Hrvatske ostao gotovo nepromijenjen: 1971. je bilo 43,6% aktivnih, malo povećanje zbilo se 1981. na 45,2%, ostaje isto 1991. s 45,3%, a manji pad je zabilježen 2001. na 44%. Dakle, na početku promatranog razdoblja Makarska ima manji udio aktivnih u odnosu na republički prosjek, dok je od vremena samostalnosti taj udio veći za Makarsku.

niti traže posao (rentijeri i sl.). *Uzdržavano stanovništvo* su sve osobe koje nemaju vlastitih prihoda, djeca ispod 14 godina, kućanice, osobe koje se pripremaju za obavljanje određenog zanimanja u budućnosti, koje se školuju na teret roditelja, rođaka i sl. i osobe nesposobne za rad i bolesni (Peračković, 2010., 136).

Slika 1.
 Promjene u strukturi radne
 aktivnosti stanovništva
 Makarske i Hrvatske
 od 1971. do 2001.

No, ono na što se također treba osvrnuti jesu promjene u strukturi neaktivnog stanovništva. Neaktivno stanovništvo, koje uključuje osobe s osobnim prihodima i uzdržavano stanovništvo, konstantno čini zapravo veći dio stanovnika i Makarske i Hrvatske: 1971. njihov je udio bio u Makarskoj 61,4% (RH 56,4%), 1981. ih je 59,5% (RH 58,8%), 1991. 53,1% (RH 54,7%), a 2001. 54,5% (RH 56%). Dakle, više je stanovnika koji ne čine socio-profesionalnu strukturu društva, s time da je važno naglasiti kako je porast udjela osoba s osobnim prihodima posljedica starenja stanovništva i povećanog broja umirovljenika, što se događalo istodobno s padom uzdržavanog stanovništva, odnosno manjeg udjela mladih zbog smanjenog nataliteta. Wertheimer-Baletić (1991., 24) u svojoj analizi otprije 20 godina predviđjela da će se takve promjene u strukturi neaktivnog stanovništva događati i do kraja 20. stoljeća, te da će zbog intenziviranja procesa demografskog starenja, one doći do punog izražaja u prvom desetljeću 21. stoljeća, jer će tada u stariju životnu dob ući brojnije generacije, rođene poslije Drugog svjetskog rata.

PROMJENE U STRUKTURI PRIVREDNIH DJELATNOSTI U MAKARSKOJ

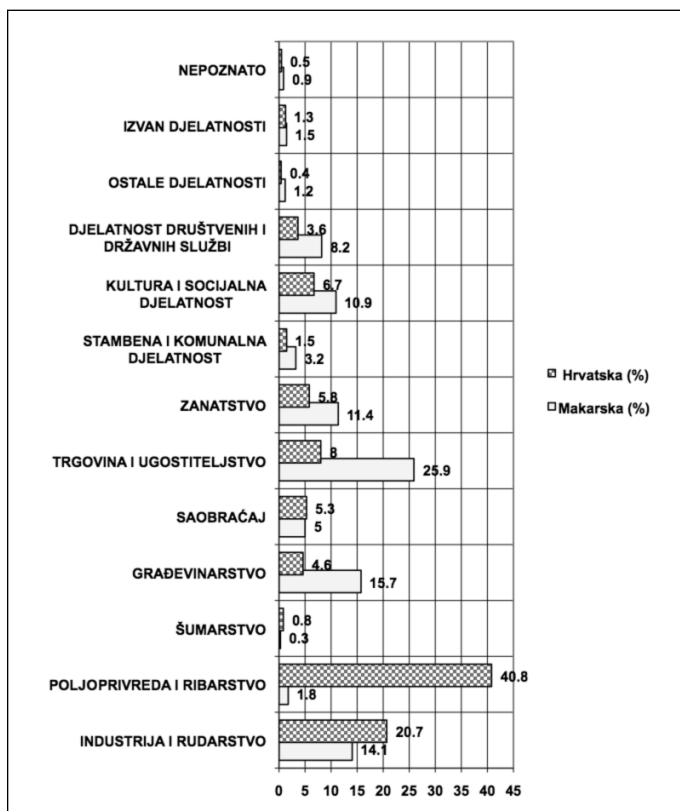
Wertheimer-Baletić ističe kako grupiranjem radne snage prema djelatnostima dobivamo uvid o postojećoj razvijenosti opće podjele rada, a različitim etapama gospodarskog i društvenog razvoja odgovaraju različiti oblici ekonomske strukture stanovništva. Prva i najjednostavnija (i gospodarski najrelevantnija) jest dihotomna podjela na poljoprivredu i nepoljoprivredne djelatnosti, a druga je već klasična Clarkova podjela na primarne, sekundarne i tercijarne djelatnosti odnosno sektore (Clark, 1957.). Kada je podjela rada nerazvijena i postoji visok udio prirodne proizvodnje u ukupnoj proizvodnji, u strukturi stanovništva dominira poljoprivredno i seosko stanovništvo. Promjenama u strukturi ukupnog stanovništva prema djelatnostima odgovaraju promjene u strukturi prema tipu naselja, što opisuju procesi deagrarizacije i urbanizacije, a to pak utječe na promjene u opsegu i strukturi – i proizvodnje i potrošnje, kako javne tako i osobne. Stoga i sam pojam *gospodarski razvoj* označuje stalno razvijanje ili specijalizaciju društvene podjele rada, uz smanjivanje poljoprivredne radne snage u onoj ukupnoj, a proces industrijalizacije, s tog demografskog aspekta, znači porast zaposlenih u indu-

Tablica 2.
Aktivno stanovništvo
Makarske prema
djelatnostima 1971.

DJELATNOSTI 1971.	Ukupno	%
Industrija i rudarstvo	357	14,1
Poljoprivreda i ribarstvo	45	1,8
Šumarstvo	7	0,3
Građevinarstvo	400	15,7
Saobraćaj	127	5
Trgovina i ugostiteljstvo	658	25,9
Zanatstvo	289	11,4
Stambena i komunalna djelatnost	82	3,2
Kultura i socijalna djelatnost	278	10,9
Djelatnost društvenih i državnih službi	208	8,2
Ostale djelatnosti	30	1,2
Izvan djelatnosti	37	1,5
Nepoznato	22	0,9
UKUPNO	2663	100%

Izvor: *Popis stanovništva i stanova 1971. Beograd, april, 1972., Rezultati za stanovništvo i domaćinstva, po naseljima i opštinama, „Aktivno stanovništvo prema djelatnosti“, Tablica 3-4.*

Slika 2.
 Struktura radno aktivnog stanovništva Makarske i Hrvatske prema djelatnostima 1971.

strijskom sektoru zbog povećanja proizvodnje. Sukladno tome, proces deindustrijalizacije znači smanjenje zaposlenih u industrijskom sektoru i pad udjela sekundarnih djelatnosti, dok je tercijarizacija proces koji označuje porast udjela uslužnih djelatnosti (Peračković, 2010., 46). Sam pojam *djelatnost* označuje privrednu djelatnost, a prema metodologiji popisa 1991., definirana je kao *vrsta proizvodnje ili usluga kojom se bavi radnik ili druga organizacija u kojoj osoba obavlja zanimanje* (Wertheimer-Baletić, 1999., 497). U tablicama od 2 do 4 prikazani su apsolutni brojevi i postotci za Makarsku u svakoj popisnoj godini, osim za 1981. godinu, jer podaci o djelatnostima na razini općina nisu posebno obrađeni i objavljeni u dostupnim tablograma. U slikama od 2 do 4 usporedni je prikaz struktura radno aktivnog stanovništva Makarske i Hrvatske prema djelatnostima.

Uspoređujući podatke za Makarsku u odnosu na čitavu tadašnju SR Hrvatsku na slici 1, očituje se značajno manji udio aktivnog stanovništva u industriji i rudarstvu (MA=14,1%; HR=20,7%). No ono što je vrlo iznenađujući podatak, jest gotovo zanemariv udio poljoprivrede i ribarstva u Makarskoj, od 1,8% u odnosu na republič-

DJELATNOSTI 1991.	Ukupno	%
Industrija i rudarstvo	798	18
Poljoprivreda i ribarstvo	26	0,6
Šumarstvo	11	0,2
Vodoprivreda	1	0
Građevinarstvo	317	7,2
Promet i veze	209	4,7
Trgovina	586	13,2
Ugostiteljstvo i turizam	866	19,6
Obrtništvo i osobne usluge	203	4,6
Stambeno-komunalne djelatnosti i uređenje naselja i prostora	129	2,9
Financije, tehničke i poslovne usluge	146	3,3
Obrazovanje, znanost, kultura i informacije	261	5,9
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	383	8,7
Tijela državne vlasti, tijela lokalne samouprave, fondovi, udruženja i organizacije	371	8,4
Nepoznato	118	2,7
UKUPNO	4425	100%

Tablica 3.
Radno aktivno stanovništvo Makarske prema djelatnostima 1991.

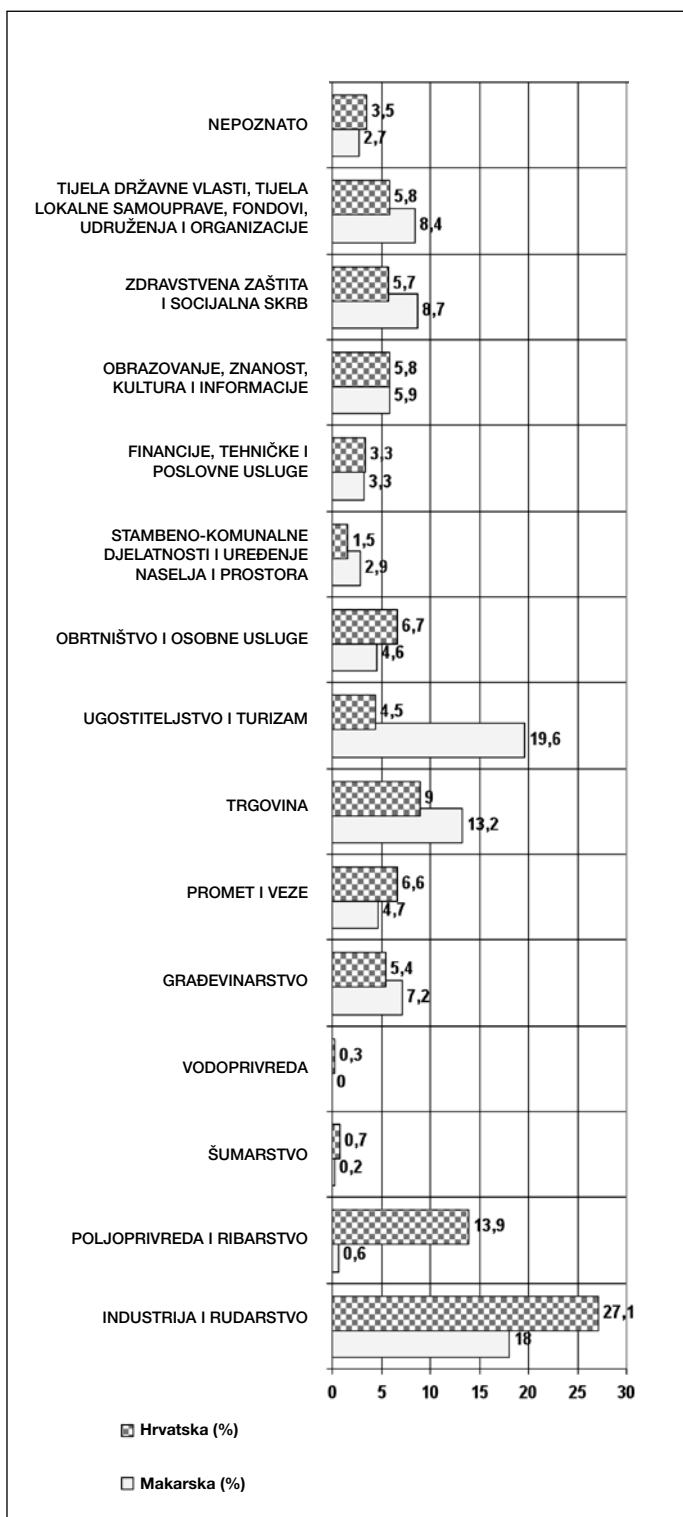
Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994., Dokumentacija 885. „Aktivno stanovništvo u zemlji koje obavlja zanimanje prema području djelatnosti“.

kih 40,8%, što ukazuje da se deagrarijacija u Makarskoj ostvarila gotovo u potpunosti istisnuvši tradicionalne djelatnosti. Već tada je vodeća djelatnost u Makarskoj bila trgovina i ugostiteljstvo – s 25,9% (u što se ponajviše ubrajao upravo turizam, koji se u tadašnjim popisima još nije posebno registrirao kao grana djelatnosti), dok je taj udio na republičkoj razini bio tek 8%. I zanatstvo kao djelatnost ima čak dvostruko veći udio (11,4%) u Makarskoj od republičkog (5,8%), a također su veći udjeli i u ostalim uslužnim djelatnostima.

Analize za 1981. nema, jer, nažalost, podaci za djelatnosti nisu obrađeni na razini općina i gradova. Stoga se samo može pretpostaviti – kada se uspoređuju 1971. i 1991. – da su trendovi u 70-im i 80-im godinama 20. stoljeća još intenzivnije išli u smjeru terciarizacije strukture privrednih djelatnosti.

U 1991. vodeća djelatnost, s 19,6%, također je ugostiteljstvo, kojemu je sad pribrojen turizam a izdvojena trgovina, što je na državnoj razini tada bilo svega 4,5%.

Krešimir PERAČKOVIĆ
**Obilježja
 socio-profesionalne
 strukture stanovništva
 Makarske – razvojni ili
 regresivni resurs?**

Slika 3.
 Struktura radno aktivnog stanovništva Makarske i Hrvatske prema djelatnostima 1991.

DJELATNOSTI 2001.	Ukupno	%
Prerađivačka industrija	418	9,4
Rudarstvo	0	0
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	63	1,4
Ribarstvo	14	0,3
Opskrba električnom energijom, plinom i vodom	94	2,1
Građevinarstvo	285	6,4
Prijevoz, skladištenje i veze	242	5,4
Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila te predmeta za osobnu upotrebu u kućanstvu	810	18,2
Hoteli i restorani	955	21,5
Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje poslovne usluge	234	5,3
Financijsko posredovanje	116	2,6
Obrazovanje	288	6,5
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	280	6,3
Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti	230	5,2
Privatna kućanstva sa zaposlenim osobljem	38	0,9
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	322	7,2
Izvanteritorijalne organizacije i tijela	0	0
Nepoznata djelatnost	57	1,3
UKUPNO	4446	100%

Tablica 4.
Radno aktivno stanovništvo Makarske prema djelatnostima 2001.

Izvor: *Popis stanovništva Hrvatske 2001., Zagreb, Državni zavod za statistiku, elektroničko izdanje, www.dzs.hr/Hrv/Popis, Tablica 27: "Zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, po gradovima/ općinama".*

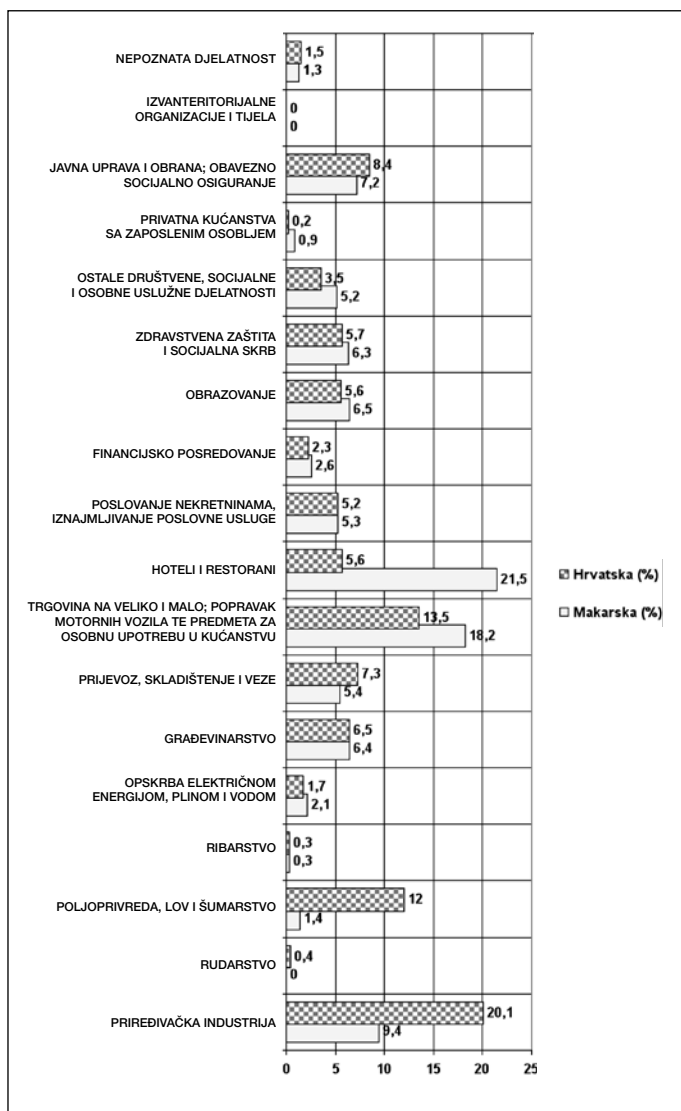
Trgovina u Makarskoj bila je druga djelatnost, s 13,2% udjela, dok je u državi taj udio bio 9% (slika 3). U odnosu na 1971. povećan je i udio u industriji i rudarstvu na 18%, što je ipak značajno manje od državnih 27,1%, no još se više smanjio udio u poljoprivredi i ribarstvu – na 0,6%, što je na državnoj razini bilo 13,9%. U Makarskoj su veći udjeli i u ostalim uslužnim djelatnostima u odnosu na državni prosjek, ali također i u građevinarstvu – 7,2% naspram državnih 5,4%. Dakle može se uočiti da se proces tercijarizacije intenzivirao u odnosu na 1971. te da su uslužne djelatnosti značajnije prisutne u strukturi nego što je to slučaj na državnoj razini.

U 2001. također su vodeće ugostiteljske djelatnosti, s čak 21,5% udjela, što je oko 4 puta više od državnih 5,6%; na drugom su mjestu trgovina i servisi s 18,2%, a

industrija se gotovo smanjila za pola u odnosu na 1991., te je iznosila tek 9,4%, dakle dvostruko manje od državnih 20,1%. Smanjili su se udjeli u ostalim uslužnim djelatnostima, no nešto je veći udio u poljoprivredi i ribarstvu, ukupno 1,7%, što je zanemarivo u odnosu na državnih 12,3%. Dakle, u tom je tranzicijskom desetljeću još očitija tercijarizacija, ali i radikalna deindustrijalizacija (slika 4).

Budući da se u posljednja četiri popisa bitno promijenila kategorizacija i klasifikacija djelatnosti, gotovo da ih i nije moguće uspoređivati pojedinačno. To je zapravo i dodatni razlog da se radi mogućnosti usporedbe izvrši segmentiranje prema klasičnoj podjeli na primarni, se-

Krešimir PERAČKOVIĆ
**Obilježja
 socio-profesionalne
 strukture stanovništva
 Makarske – razvojni ili
 regresivni resurs?**

Slika 4.
 Struktura radno aktivnog stanovništva Makarske i Hrvatske prema djelatnostima 2001.

kundarni i tercijarni sektor, uz napomenu da se djelatnost obrtništvo/zanatstvo u 1971. i 1981. pribrajala u sekundarni sektor, a 1991. i 2001. dio onih obrtnika koji se bave poljoprivredom uvršten je u primarni, mali poduzetnici-proizvođači u sekundarni, a tehnički serviseri i osobne usluge u tercijarni sektor (Peračković, 2010., 176). Radi lakše preglednosti, u tablici 5 prikazana je klasifikacija djelatnosti prema svakom od promatranih popisa, a slika 5 prikazuje promjene u strukturi prema sektorima djelatnosti od 1971. do 2001. (osim za 1981.).

Analiza promjena u strukturi privrednih djelatnosti prema trosektorskoj podjeli prije svega ukazuje na značajne razlike kada se uspoređuje Makarska s republičkim odnosno, od 1991., državnim pokazateljima. Već 1971. za Makarsku se može reći da je *društvo* odnosno *grad usluga*, s visokih 66% udjela tercijarnog sektora u strukturi djelatnosti, dok je taj udio u SR Hrvatskoj bio tek 25,5%. Sekundarni sektor više je nego dvostruko manji, s 29,8%, što je također nešto manje od republičkih 31,1%, no ono što najviše iznenađuje jest gotovo zanemarivih 2% primarnih djelatnosti u odnosu na 41,6% u republici. Nažalost, budući da podataka za 1981. nema, ne može se rekonstruirati trend u 70-im i 80-im godinama za Makarsku, dok se na republičkoj razini očituje još snažnija deagrarizacija, nešto veći sekundarni sektor (37,4%) te značajniji rast tercijarnog, koji je 1981. bio 37,1%.

U popisnoj 1991., dakle u vrijeme uoči osamostaljenja i nadolazeće velikosrpske agresije na Hrvatsku, u Makarskoj dominira tercijarni sektor sa 71,3% udjela u strukturi, koji je u odnosu na 1971. povećan za 5,3% (dakle nije bilo radikalnijih promjena u ta dva desetljeća), budući da već i tada tercijarni sektor prevladava. Sekundarni sektor se smanjuje, pa u Makarskoj iznosi 25%, kao i na državnoj razini, gdje je 32,6%, što ukazuje na proces deindustrijalizacije, a to je osobito važno istaknuti jer je to razdoblje neposredno prije tranzicije i privatizacije. Primarni sektor je u Makarskoj gotovo „u tragovima“ s 0,9%, a na državnoj razini se također drastično smanjio na 14,9%.

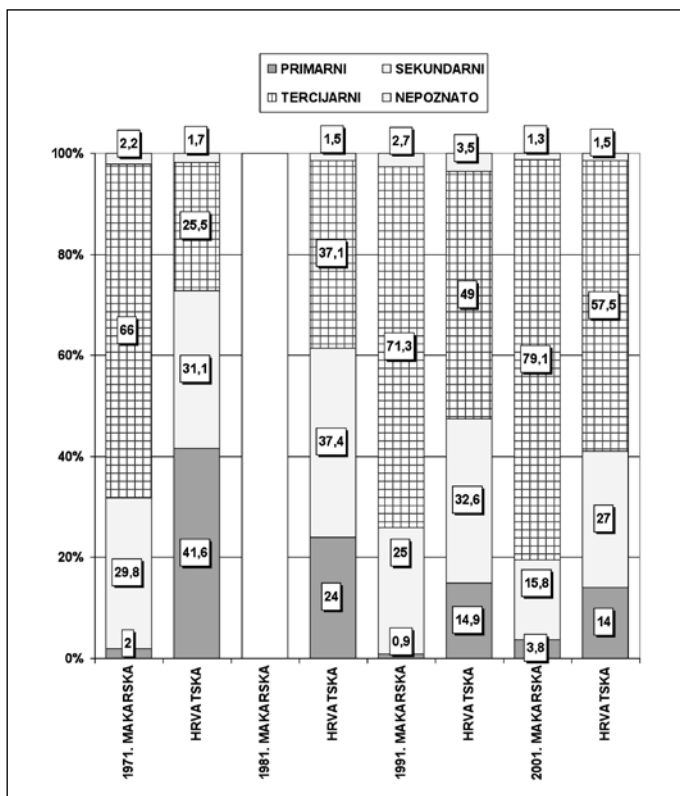
2001. godine u Makarskoj je tercijarni sektor bio visokih 79,1%, no značajno raste i u državi, gdje je iznosio 57,5%, pa se može zaključiti kako Hrvatska postaje postindustrijsko društvo, odnosno društvo usluga, što je Makarska očito postala već 70-ih godina. Udio sekundarnog sektora značajno se smanjuje u Makarskoj – čak za 10-ak posto u odnosu na 1991. te iznosi 15,8%, no na državnoj razini taj je pad znatno manji, za 5%, te je iznosio 27%. No zanimljivo je da je udio primarnog sektora u Makarskoj bio u porastu s 0,9 na 3,8%, dok se na državnoj razini još smanjuje i ostaje na 14% udjela.

SEKTORI	DJELATNOSTI 1971.	DJELATNOSTI 1981.	DJELATNOSTI 1991.	DJELATNOSTI 2001.
PRIMARNI	Poljoprivreda i ribarstvo Šumarstvo	Poljoprivreda i ribarstvo Šumarstvo Vodoprivreda	Poljoprivreda i ribarstvo Šumarstvo Vodoprivreda	Poljoprivreda, lov i šumarstvo Ribarstvo Opskrba elektr. energ., plinom i vodom
SEKUNDARNI	Industrija i rudarstvo Građevinarstvo Zanatstvo	Industrija i rudarstvo Građevinarstvo Obrtništvo	Industrija i rudarstvo Građevinarstvo	Prerađivačka industrija Rudarstvo Građevinarstvo
TERCIJARNI	Saobraćaj Trgovina i ugostiteljstvo Stambena i komunalna djelatnost Kultura i socijalna djelatnost Djelatnost društvenih i državnih službi Ostale djelatnosti	Promet i veze Trgovina Ugostiteljstvo i turizam Stambeno- komunalna djelatnost Financije i druge usluge Obrazovanje i kultura Zdravstveno-socijalna zaštita Obrtništvo i osobne usluge Društveno-političke org. i SIZ-ovi	Promet i veze Trgovina Ugostiteljstvo i turizam Stambeno- komunalne djelatnosti i uređenje naselja i prostora Financije, tehničke i poslovne usluge Obrazovanje, znanost, kultura i informacije Zdravstvena zaštita i socijalna skrb Tijela državne vlasti, lokalne samoupr., fondovi, udruženja i org.	Prijevoz, skladištenje i veze Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila te predmeta za osobnu upotrebu u kućanstvu Hoteli i restorani Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje, poslovne usluge Financijsko posredovanje Obrazovanje Zdravstvena zaštita i socijalna skrb Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje Privatna kućanstva sa zaposlenim osobljem Izvanteritorijalne organizacije i tijela

Izvor: Peračković, K. (2010.), *(Za)što raditi u postindustrijskom društvu? - Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća*, Zagreb, Alinea i Institut Ivo Pilar, str. 176.

Tablica 5.
Sektori prema djelatno-
stima od 1971. do 2001.

Krešimir PERAČKOVIĆ
**Obilježja
 socio-profesionalne
 strukture stanovništva
 Makarske – razvojni ili
 regresivni resurs?**

Slika 5.
 Promjene u strukturi
 sektora djelatnosti za
 Makarsku i Hrvatsku
 od 1971. do 2001.

PROMJENA U OBRAZOVNOJ STRUKTURI STANOVNIŠTVA MAKARSKE

Diverzifikacija društvene podjele rada, koje je vanjska manifestacija specijalizacija zanimanja, temelji se na promjeni strukture radne snage prema obrazovanju, jer suvremeni proces rada stalno zahtijeva višu razinu obrazovanja radnika. Stoga je obrazovanje i pretpostavka i posljedica promjena u strukturi stanovništva prema aktivnostima i djelatnostima kao i zanimanjima, koje nastaju usporedo s gospodarskim razvojem (Wertheimer-Baletić, 1999.). Uz opću pismenost, indikator obrazovne strukture stanovništva jest obilježje *školska sprema*, koje označuje najvišu završenu školu, tj. „spremu stečenu završavanjem neke redovite škole, završavanjem škole koja zamjenjuje redovitu školu, polaganjem ispita u redovnoj školi ili završavanjem tečaja za skraćeno završavanje neke škole, kojim se prema valjanim propisima stekla određena školska sprema“ (Wertheimer-Baletić, 1999., 517). U tablicama 6–9 prikazani su apsolutni brojevi i postotci za Makarsku prema popisnim godinama, a na slici 6 je komparativni prikaz obrazovnih struktura Makarske i Hrvatske.

ŠKOLSKA SPREMA 1971.	Ukupno	%
Bez škole	485	8,6
1-7 razreda osnovne škole	2118	37,7
Osnovna škola	981	17,5
<i>Srednje škole ukupno</i>	<i>1706</i>	<i>30,4</i>
Škole za KV i VKV radnike	1001	17,8
Gimnazija	191	3,4
Srednje stručne škole	514	9,1
Više škole	131	2,3
Fakulteti i visoke škole	161	2,9
Nepoznato	36	0,6
UKUPNO	5618	100%

Izvor: *Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva i stanova 1971. Rezultati za stanovništvo i domaćinstva po naseljima i općinama, Beograd 1972., Tablica 3-3, „Stanovništvo staro 10 i više godina prema školskoj spremi i nepismeni prema starosti i polu“.*

Tablica 6.
Stanovništvo Makarske prema školskoj spremi 1971.

ŠKOLSKA SPREMA 1981.	Ukupno	%
Bez škole	247	4,1
1-3 razreda osnovne škole	125	2,1
4-7 razreda osnovne škole	1257	20,8
Osnovna škola	1219	20,2
<i>Srednje škole ukupno</i>	<i>2592</i>	<i>42,9</i>
Škole za KV i VKV radnike	1271	21,0
Srednje stručne škole	284	4,7
Gimnazija	965	16,0
Srednje usmjereno obrazovanje	72	1,2
Više škole	260	4,3
Fakulteti i umjetničke akademije	283	4,7
Nepoznato	63	1,0
UKUPNO	6046	100%

Izvor: *Popis stanovništva i stanova 1981., Državni zavod za statistiku, Zagreb, „Stanovništvo prema završenoj školi i spolu, po naseljima“, Tablica 1.1.4.*

Tablica 7.
Stanovništvo Makarske prema školskoj spremi 1981.

U 1971. najviše stanovnika (37,7%) ima nezavršenu osnovnu školu, u što su pribrojani i učenici koji je još pohađaju, kao i starija populacija koja je završila tzv. pučku školu (3-4 razreda) ili barem jedan razred osnovne škole. Završenu osnovnu školu imalo je 17,5%, u što su pribrojani i učenici kojima je srednjoškolsko obrazovanje još u tijeku. No iznenađujuće je visok udio onih sa završenom srednjom školom, kojih je bilo 30,4%.

1981. najveći je udio 42,9% stanovnika sa završenom nekom srednjom školom, a podjednaki je broj onih koji su završili osnovnu školu ili su u tijeku osnovnoškolskog obrazovanja.

1991. je najveći udio, gotovo polovina stanovnika Makarske, imao završenu srednju školu (47,6%), potom osnovnu (24,6%), a smanjuje se udio onih koji su još u osnovnoj školi (11,3%).

ŠKOLSKA SPREMA 1991.	Ukupno	%
Bez škole	199	2,2
1-3 razreda osnovne škole	114	1,3
4-7 razreda osnovne škole	1025	11,3
Osnovna škola	2234	24,6
Srednje škole ukupno	4325	47,6
Škole za KV i VKV radnike	1555	17,1
Srednje stručne škole	1551	17,1
Gimnazija	243	2,7
Srednje usmjereno obrazovanje	976	10,7
Više škole	491	5,4
Fakulteti i umjetničke akademije	520	5,7
Nepoznato	186	2,0
UKUPNO	9094	100%

Tablica 8.
 Stanovništvo Makarske prema školskoj spremi 1991.

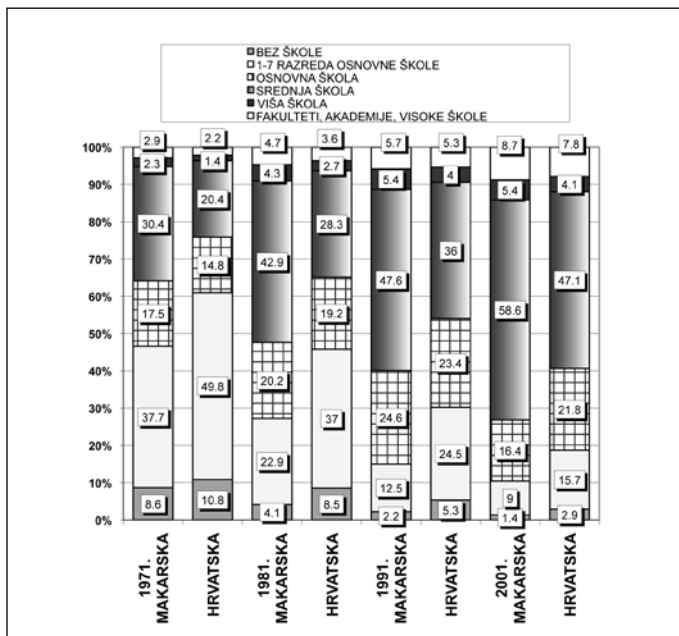
Izvor: *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994., *Dokumentacija 884*, „Stanovništvo staro 15 i više godina, prema spolu, školskoj spremi i pismenosti, po naseljima, popis 1991.“.

U 2001. prevladava udio stanovništva sa završenom srednjom školom (58,6). Smanjenje udjela stanovništva sa završenom osnovnom školom (16,4) i s osnovnom u tijeku (9%) ukazuje da većina mladih nastavlja školovanje, ali i da je općenito smanjen i udio mladih u dobnoj strukturi zbog procesa depopulacije.

ŠKOLSKA SPREMA 2001.	Ukupno	%
Bez škole	150	1,4
1-3 razreda osnovne škole	403	3,6
4-7 razreda osnovne škole	601	5,4
Osnovna škola	1821	16,4
Srednje škole ukupno	6509	58,6
Trogodišnje srednje i škole za KV i VKV radnike	3804	34,3
Četverogodišnje srednje škole	2104	19,0
Gimnazija	601	5,4
Više škole	598	5,4
Fakulteti i umjetničke akademije	917	8,3
Magisterij	36	0,3
Doktorat	18	0,2
Nepoznato	57	0,5
Bez škole	150	1,4
UKUPNO	17.769	100%

Izvor: *Popis stanovništva Hrvatske 2001., Zagreb, Državni zavod za statistiku, tablica 1.1.7. „Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi, po naseljima“.*

Tablica 9.
Stanovništvo Makarske prema školskoj spremi 2001.

Slika 6.
Promjene u strukturi školske sprema za Makarsku i Hrvatsku od 1971. do 2001.

Na slici 6 komparativni je prikaz promjena u strukturi školske spreme za Makarsku i Hrvatsku od 1971. do 2001. Ono što je već 1971. očito, jest da je u tadašnjoj općini Makarska bio veći udio više- (2,3%) i visokoobrazovanih (2,9%) u odnosu na tadašnji republički udio od 1,4% viših škola i 2,2% visokih škola i fakulteta. Značajnije je više i onih sa završenom nekom srednjom školom u Makarskoj (30,4%) u odnosu na republiku (20,4%), a više je u Makarskoj i stanovnika sa završenom osnovnom školom (17,5%) nego u republici (14,8%). Manje je stanovnika sa samo nekoliko završenih razreda OŠ kao i onih bez škole u odnosu na republiku. Dakle Makarska je već tada imala značajnije udjele obrazovanijeg stanovništva od hrvatskog prosjeka.

1981. nastavlja se trend rasta u srednjoškolskom, višem i visokom obrazovanju i u Makarskoj i na republičkoj razini, no Makarska ima više od 50% stanovnika sa završenom srednjom, višom ili visokom školom, dok je u republici sveukupno 35% takvih. Slična je situacija 1991., a 2001. u Makarskoj je još značajniji skok u udjelu onih sa završenom srednjom školom, koji je tada iznosio 58,6% (na državnoj razini je 47,1%). U Makarskoj je i dalje veći udio onih sa završenom višom školom (MA=5,4%; RH=4,1%) kao i s fakultetima (MA=8,7%; RH=7,8%), dok je manji udio stanovništva s nižim obrazovanjem u odnosu na državni udio (slika 6).

Sveukupno gledano, u strukturi stanovništva prema školskoj spremi postoje značajne razlike u udjelima srednje- i visokoobrazovanih, kojih od početka analiziranog razdoblja u Makarskoj ima više od republičkog udjela, odnosno od 1991. državnog udjela, kao i manje onih s nižim stupnjevima obrazovanja ili bez ikakve škole. S obzirom na ta obilježja, može se zaključiti kako je Makarska bila općina, tj. grad koji je imao obrazovanije stanovništvo od ostatka republike, tj. države, te se svakako ubrajao među one razvijenije.

ZAKLJUČNI OSVRT

Sumirajući prikazane rezultate, može se prije svega uočiti da je u promatranom razdoblju Makarska prema dvama indikatorima (privredna djelatnost i obrazovanje) imala značajno različitu socio-profesionalnu strukturu u odnosu na republiku, a kasnije na državu, što potvrđuje glavnu hipotezu, iako su strukture radne aktivnosti stanovništva bile podjednake. Manji udio radno aktivnog u odnosu na neaktivno stanovništvo nepovoljan je početni uvjet društvenog i ekonomskog razvoja, no taj podatak treba sagledavati u kontekstu procesa demografske tran-

zicije, posljedice kojega su starenje stanovništva, depopulacija i izumiranje, što je danas stvarnost u Hrvatskoj. U tom smislu ovakva slika radne aktivnosti kakva je prikazana u ovoj analizi jest regresivni razvojni resurs i Makarske kao maloga grada, ali i čitave države.

Međutim, što se tiče strukture privrednih djelatnosti, Makarska je već 1970-ih godina imala najveći udio tercijarnih djelatnosti, od čega najviše u ugostiteljstvu i trgovini, odnosno u turizmu. Upravo to potvrđuje i polaznu pretpostavku da Makarska kroz procese deagrarizacije i industrijalizacije nije prolazila na isti način kao ostatak tadašnje SR Hrvatske, pa tako nije imala ni identične procese deindustrijalizacije i tercijarizacije neposredno prije i nakon osamostaljenja države. Budući da su krajem 1960-ih godina dovršeni gotovo svi veći infrastrukturni projekti (komunalna infrastruktura, turistička magistrala) uza započetu izgradnju hotelsko-turističkih sustava, Makarska je zapravo u kratkom vremenskom razdoblju postala turističko središte, a turizam je definitivno postao generator razvoja čitavog Makarskog primorja, zapošljavanja stanovništva, stvaranja poslova i u drugim djelatnostima, poput građevinarstva itd. Takva struktura djelatnosti zahtijevala je i obrazovaniji kadar, što je jedan od razloga i većeg udjela obrazovanijeg stanovništva, koji je sve više rastao kroz tri promatrana desetljeća. Ovaj primjer Makarske već u bivšoj državi, odnosno SR Hrvatskoj, dokazuje da je razvoj bio itekako moguć i bez intenzivne industrijalizacije, kao u ostatku zemlje, koja je prije svega bila u funkciji ostvarenja ideološkog projekta stvaranja industrijske radničke klase kako bi se revoluciji dao legitimitet. U tom smislu promjene u strukturi djelatnosti i obrazovnoj strukturi stanovništva Makarske imaju značajke društvenog i ekonomskog razvoja, ne samo u prošlosti već postaju i potencijalni resurs budućeg razvoja – i lokalnog, i regionalnog, i nacionalnog. Stoga primjer Makarske i njezina razvoja u prošlosti i sadašnjosti tek sada treba detaljnije proučiti, kako bi se korisna iskustva mogla revalorizirati, a socio-kulturni kapital koristiti i u vizijama i u strategijama društvenog i ekonomskog razvoja Hrvatske.

LITERATURA

- Babić, A. (1897.), *Makarska: makarsko-primorska općina i njezini ekonomski odnošaji*, Split.
- Clark, C. (1957.), *The Conditions of Economic Progress*, London, Macmillan.
- Elaković, S. i Brandolica, V. (1985.), *Socijalne promjene pod utjecajem turizma na jadranskom području*, Dubrovnik, Institut za ekonomska istraživanja.
- Franić, M. (2006.), *Razvoj turizma u Makarskoj: 1906.-2006.*, Split, Turistička zajednica grada Makarske.
- Ivanković, I. (1986.), *Trgovina i turizam na primjeru Makarske*, magistrski rad, Zagreb, vlastita naklada.
- Kaer, P. (1996.), *Makarska i primorje*, Makarska, Matica hrvatska-Ogranak.
- Lahman, O. (1964.), *Prilog proučavanju strukture stanovništva Makarske*, Zagreb, Izdavački zavod JAZU.
- Lahman, O. (1975.), Donje Makarsko primorje – sociološki profil današnjice, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 46: 505-520.
- Peračković, K. (2010.), *(Za)što raditi u postindustrijskom društvu? – Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća*, Zagreb, Alinea i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Urlić, V. (2008.), *Počeci turizma u Makarskoj i primorju do 1940.*, Makarska, Gradski muzej Makarska.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, Nakladnik MATE.